

Oświecenie

Nazwa epoki i ramy czasowe

Oświecenie to nazwa używana już wiele lat przed rozpoczęciem tej epoki, określa ona stan pożądaną kultury - oświecony, sprzeciwiający się znanemu z wcześniejszych epok zacofaniu kulturowym. Na piedestale stał rozum, filozofia i samorozwój.

Początek oświecenia uznaje się za 1688 w której zaszły zmiany polityczne w Anglii i zaczęli działać Isaac Newton i John Locke. Do podobnych zmian dochodziło min. we Francji, Austrii i państwach niemieckich. Za symboliczny koniec uznaje się Rewolucję Francuską 1799 rok. W Polsce jak każda epoka, przyszła do naszego kraju z opóźnieniem, symbolicznie start to początek panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego a za koniec wydanie przez Adama Mickiewicza pierwszego tomu Poezji.

Filozofia epoki i światopogląd epoki

Podstawą filozofii oświecenie było skupienie się na rozumie, empiryzm, racjonalizm. Ludzie mimo bycia deistami, nie zawsze wierzyli w jakiegoś konkretnego Boga. Cała epoka skupiała się na rozszerzaniu wiedzy naukowej i na skupianiu się na sobie, jednostce czy wspólnocie oraz na życiu tutaj na ziemi.

Powstała koncepcja trójpodziału władzy i ogólnie dzisiaj pojętego klasycznego liberalizmu (baza największa), ludzie jak Rousseau mówili o demokratyzacji państw. Myśliciele epoki wierzyli, że upowszechnienie wiedzy będzie wielce benefitujące dla wszystkich, w tej epoce powstało wiele instytucji związanych z edukacją.

W czasach oświecenia życia ludzi zmieniły się z tego co kojarzymy jeszcze z potocznego średniowiecza, na to co znamy dzisiaj, ludzie zaczęli czytać, chodzić do kawiarni, czytano gazety, rozwijała się moda.

Najważniejszym filozofem był oczywiście Immanuel Kant, który w swojej pracy "Co to jest oświecenie?" zawarł skondensowany sens całej epoki.

Za ważne rzeczy związane z światopoglądem i filozofią oświecenia postrzega się również:

- Początek światowej masonerii
- Rozwój szkolnictwa (np. Collegium Nobilium, Szkoła Rycerska, Teatr Narodowy czy Komisja Edukacji Narodowej)
- Koniec zakonu Jezuitów
- Twórczość Woltera (Zwalczanie przesądów, fanatyzmu religijnego, poprawianie świata)
- Konstytucja USA

Gatunki utworów

Bajka - Bajka to krótki utwór literacki, często pisany wierszem, który za pomocą alegorii, często z udziałem zwierząt jako postaci, przekazuje moralitet lub naukę. Charakteryzuje się zwięzłością formy, dowcipem oraz uniwersalnością przesłania. Bajki mają za zadanie nie tylko bawić, ale i pouczać, ukazując ludzkie wady i cnoty.

Satyra - Satyra to utwór literacki, który w sposób krytyczny i często humorystyczny przedstawia ludzkie wady, głupotę, niesprawiedliwości społeczne czy obyczajowe. Używa przerysowania, ironii, sarkazmu, by wyśmiać i skrytykować negatywne zjawiska. Przykłady: Pijaństwo czy Świat zepsuty

Hymn - Hymn to uroczysty utwór poetycki, często o tematyce patriotycznej, religijnej lub filozoficznej, wyrażający podziw, cześć lub miłość do ojczyzny, Boga, idei. Charakteryzuje się podniosłym stylem, rytmiką i użyciem środków stylistycznych wzmacniających ekspresję.

Przykłady - hymn do miłości ojczyzny

Sielanka - Sielanka (idylla) to utwór literacki przedstawiający idealizowany obraz życia na wsi, harmonijną egzystencję człowieka w zgodzie z naturą, pełen spokoju i idyllicznej szczęśliwości. Sielanki często opisują miłosne perypetie prostych ludzi, ukazując piękno i spokój wiejskiego życia.

Przykłady - Laura i Filon

Wzorce osobowe epoki

Bohater oświecony - Racjonalista, brak fanatyzmu, reformator, patriota - Stanisław August Poniatowski (Do króla, Krasicki)

Bohater sentymentalny - wrażliwy, uczuciowy, melancholijny, natura - Laura i Filon (Karpiński)

Oświecony sarmata - przywiązany do tradycji, jednak reformacyjny - Podkomorzy, Walery (Powrót pośła Niemcewicz)

Żona modna - Kopiuje wszystko co modne we Francji, pusta egzystencja - Żona Modna (Krasicki)

Klasyczny Szlachcic Sarmata - Przywiązany do tradycji, bez chęci do zmiany, interesuje się tylko sobą - Gadulski (Powrót pośła Niemcewicz)

Cechy sztuki oświeceniowej

Na sztukę sam światopogląd miał duży wpływ, zauważano także influencę epoki antyku, w czasach oświecenia odkryto starożytne miasta jak min. Pompeje, co niesamowicie zainspirowało ludzi. Przez to właśnie w malarstwie dominował klasycyzm, wzorowany na antyku, mitologii i historii.

Sentymentalizm - W pewnym stopniu opozycja do racjonalizmu, zainteresowanie naturą, uczuciami, wrażliwością. Zapowiedź romantyzmu

Klasycyzm - Wzorowanie się antykiem, spokój, harmonia.

Rokoko - nurt ten był typowo związany z wyższą klasą, życiem dworskim, finezją, elegancją. Wytwory były lekkie, subtelne, nawiązywały do fantastyki, były nastrojowe.

Ignacy Krasicki

Bajki - Krasickiego bajki stanowią doskonały przykład oświeceniowej krytyki społecznej, wyrażonej przez pryzmat alegorii i metafor. Przez pozornie niewinne opowieści o zwierzętach lub przedmiotach, Krasicki poruszał ważne tematy moralne i społeczne, takie jak hipokryzja, niesprawiedliwość czy ludzka głupota. Jego bajki charakteryzują się dowcipem, zwięzłością i moralizatorskim zacięciem, mając na celu nie tylko bawić, ale i uczyć, skłaniając do refleksji nad ludzkimi postawami i zachowaniami.

Do króla - W utworze tym Krasicki zwraca się bezpośrednio do monarchi, wykorzystując ten literacki zabieg do przekazania ważnych spostrzeżeń na temat rządzenia, sprawiedliwości i odpowiedzialności władzy. Poprzez pochlebstwo i podniosły ton zwraca uwagę na konieczność sprawiedliwego i mądrego panowania, które powinno być skierowane na dobro ogółu. Utwór ten odzwierciedla oświeceniową wiarę w możliwość reform i poprawy funkcjonowania państwa poprzez mądre i oświecone rządy.

Pijaństwo - Satyra krytykująca jedną, ale jakże dla polskiego narodu uciążliwą wadę - alkoholizm. W trafny sposób diagnozuje psychologicznie dlaczego uzależniony decyduje się pić, skłania do refleksji nad tym, że alkohol w polakach wtedy i dziś aktywował najgorsze wady - megalomanię narodową i kłótniwość.

Świat zepsuty - Kolejna satyra która nawiązuje do stanu polskiego społeczeństwa po I rozbiorze Polski, piętnuje działania i postawy ludzkie, jednak nie konkretne osoby. Cechę skłonić do refleksji i tych których po niekąd oskarża (mimo tego, nie robi tego w sposób na tyle mocny żeby ich zniechęcić) oraz resztę osób.

Hymn do miłości ojczyzny - Nawiązując do antycznej tradycji hymnów, rytmicznie i podniosłe mówi o swoim zamiłowaniu do Polski, w inny sposób niż kiedyś, nie nawiązuje do obecnej sytuacji w kraju, ma charakter uniwersalny.

Cechy twórczości - Twórczość Ignacego Krasickiego charakteryzuje się przede wszystkim oświeceniowym racjonalizmem, krytycyzmem i dążeniem do reform społecznych. Jego utwory są prześięknięte duchem oświecenia, z jego wiarą w rozum, postęp i możliwość ulepszania świata. Krasicki był mistrzem satyry i bajki, które wykorzystywał jako narzędzia krytyki obyczajowej i społecznej. Jego język jest klarowny, pełen dowcipu i ironii, co czyni jego dzieła przystępnymi i atrakcyjnymi dla czytelników. Ponadto, Krasicki był także autorem utworów dydaktycznych i poezji lirycznej, w których wyrażał miłość do ojczyzny i refleksje nad ludzkim losem. Jego twórczość, pomimo upływu czasu, pozostaje aktualna, dostarczając wartościowych wskazówek moralnych i etycznych.

Franciszek Karpiński (laura i filon, pieśni nabożne, cechy twórczości)

Laura i Filon - Sielanka reprezentująca nurt sentymentalizmu w polskim oświeceniu. Przeciwstawia dwa światy - natury i cywilizacji. Wyciąga on z tego wnioski, min. kierowanie się głosem serca, miłość jest nadrzędną wartością, źródłem dla poety ma być serce, nie rozum.

Pieśni nabożne - pieśni modlitewne, odwołuje się w nich do sposobu widzenia świata na wsi, głęboka wiara w Boga i naiwnym postrzeganiu całego świata wokół.

Cechy twórczości - Twórczość Franciszka Karpińskiego charakteryzuje się głębokim sentymentalizmem, prostotą oraz skłonnością do idealizacji rzeczywistości. W jego utworach przeważają motywy związane z naturą, prostym życiem na wsi, miłością i duchowością. Karpiński cenił sobie szczerą emocjonalną i autentyczność, co znajduje odzwierciedlenie w jego liryce. Jego poezja jest także przesyciona religijnością i moralizatorem, co wiąże się z oświeceniowym dążeniem do edukacji i moralnego uszlachetnienia człowieka.